

УДК 332.13

Зарічна О.В.*кандидат економічних наук,
доцент кафедри маркетингу
Мукачівського державного університету*

ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ РЕГІОНУ

У статті розглядається сутність поняття конкурентоспроможності регіону. Визначено роль конкурентних переваг у розвитку регіону та їх вплив на підвищення рівня його конкурентоспроможності. Визначено оптимальні напрями забезпечення конкурентоспроможності регіону на основі формування конкурентних переваг на різних рівнях.

Ключові слова: конкурентоспроможність регіону, конкурентна перевага, локальні переваги, макрорівень конкурентоспроможності, мезорівень конкурентоспроможності.

Зарічна Е.В. ПОВЫШЕНИЕ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ РЕГИОНА

В статье рассматривается сущность понятия конкурентоспособности региона. Определена роль конкурентных преимуществ в развитии региона и их влияние на повышение уровня его конкурентоспособности. Определены оптимальные направления обеспечения конкурентоспособности региона на основе формирования конкурентных преимуществ на разных уровнях.

Ключевые слова: конкурентоспособность региона, конкурентное преимущество, локальные преимущества, мезоуровень конкурентоспособности, макроуровень конкурентоспособности.

Zarichna O.V. INCREASING OF COMPETITIVENESS OF REGION

The article deals with the essence of the concept of regional competitiveness. The role of competitive advantage in the development of the region and their impact on improving its competitiveness. Optimal areas to ensure the competitiveness of the region through creating competitive advantages at different levels.

Keywords: competitiveness of regional competitive advantage, local advantages, competitiveness macro level, meso competitiveness, macro competitiveness.

Постановка проблеми. Підвищення рівня конкурентоспроможності регіону та його адаптації до змін конкурентного маркетингового середовища в сучасних умовах становлення ринкових відносин набуває все більш особливої актуальності. Основою формування конкурентоспроможності регіону виступають конкурентні переваги, які повинні формувати взаємозв'язок стратегічних можливостей регіону з його внутрішнім потенціалом та невикористаними резервами, з метою досягнення синергетичного ефекту розвитку на конкурентному ринку. Сьогодні невикористані резерви це маркетингова спрямованість регіону, зокрема, його підприємств та стратегічне управління конкурентоспроможністю на основі підходів стратегічного менеджменту та маркетингу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз сучасної економічної літератури та періодичних джерел показав, що проблемам підвищення конкурентоспроможності регіону приділяється достатньо уваги.

Так у своїх працях Л.В. Балабанова, Ж.Ж. Ламбен, Е.В. Майдебура, М. Портер висвітлювали основний категоріальний апарат поняття конкурентоспроможності та конкурентоспроможності територій. А.І. Селезньова та В.П. Мікловда досліджували конкурентоспроможність регіону на основі виділення та врахування основних детермінант, що впливають на формування конкурентних переваг і підвищення рівня конкурентоспроможності регіону. Л.І. Шеховцева свої дослідження присвятила класифікації основних факторів підвищення рівня конкурентоспроможності регіону. Але, все ж таки дивлячись на різноманітність досліджень у цій сфері, деякі проблеми залишаються не вирішеними й досі.

Саме тому дослідження проблеми розвитку регіону, підвищення його конкурентоспроможності та виявлення можливих конкурентних переваг у сучасних умовах становлення ринкових відносин в Україні є важливим.

Постановка завдань. Метою статті є на основі узагальнення різних підходів до дослідження конкурен-

тоспроможності регіону та його конкурентних переваг, визначити найбільш важливі з них, що можуть бути покладені в основу підвищення конкурентоспроможності сучасного регіону.

Виклад основного матеріалу дослідження. Економічна ситуація, що склалася в українських регіонах, потребує нового підходу до здійснення регіонального управління. Це у свою чергу, обумовлює необхідність застосування стратегічних напрямів щодо розвитку регіонів на основі виявлення його конкурентних переваг з позицій менеджменту та маркетингу.

У сучасній економічній літературі поняття «конкурентоспроможність регіону» зводять або на рівень держави, або на рівень великих корпорацій, представляючи як «бізнес-систему, здатну завойовувати і утримувати істотну частку ринку, а отже, забезпечувати зростання доходів і фінансове благополуччя». Найчастіше конкурентоспроможність регіону розглядають «як здатність створювати умови на внутрішніх і зовнішніх ринках».

Так, на думку А. Селезньова, під конкурентоспроможністю регіону розуміється «обумовлене економічними, соціальними, політичними та іншими факторами положення регіону і його окремих товаровиробників на внутрішньому і зовнішньому ринках, що відображається в показниках (індикаторах), які адекватно характеризують його стан і динаміку». Відрізняється від пропонованих понять визначення Л. Шеховцевої, яка, спираючись на концепцію конкурентоспроможності країни, запропоновану М. Портером, представляє конкурентоспроможність регіону як «продуктивність використання регіональних ресурсів, і в першу чергу робочої сили і капіталу, порівняно з іншими регіонами, яка визначається через величину валового регіонального продукту (ВРП) на душу населення, а також у його динаміці».

Отже, конкурентоспроможність регіону – це:

- його роль і місце в економічному просторі України, здатність забезпечити високий рівень життя населення і можливість реалізувати наявний у регіо-

ні економічний потенціал (фінансовий, виробничий, трудовий, інвестиційний, ресурсний);

- обумовлене економічними, соціальними та іншими факторами положення регіону і його окремих товаровиробників на внутрішньому і зовнішньому ринках, що відображається через показники (індикатори), які адекватно характеризують його стан і динаміку;

- здатність регіону виробляти товари та послуги, що відповідають вимогам внутрішніх і світових ринків, створювати відповідні умови;

- нарощування регіональних ресурсів (інноваційні, інтелектуальні, інвестиційні) для забезпечення зростання потенціалу конкурентоспроможності суб'єктів господарювання зі швидкістю, яка забезпечує стійкі темпи зростання ВРП і якість життя населення регіону на рівні світових значень.

Конкурентна перевага – це певна ексклюзивна цінність, якою володіє суб'єкт та яка дає йому переваги перед конкурентами [6]. Ступінь реалізації конкурентних переваг визначає конкурентний статус учасників глобальних конкурентних відносин.

Дослідження конкурентних переваг почалося на початку 90-х рр. 20 ст. американським економістом М. Портером, який визначив їх концепцію як альтернативну теорію порівняльних переваг Д. Рікардо і яка виступила теоретичною основою міжнародної торгівлі та конкуренції протягом 19 ст. За принципом порівняльних переваг регіон отримує значний вигоду, якщо сконцентрує свої ресурси на найефективніших виробництвах та експортуватиме продукцію на світові ринки. На противагу Д. Рікардо, М. Портер розглядав механізм формування конкурентоспроможності суб'єктів господарювання на основі постійної інноваційної діяльності. Крім того, він вважає, що створення та підвищення конкурентних переваг – це високо локалізований процес, оскільки відмінності національних економічних структур, систем цінностей, культур, інституцій та особливості історичного розвитку в значній мірі впливають на конкурентні позиції суб'єктів господарювання.

Отже, передумовою підвищення конкурентоспроможності регіону в епоху глобальної конкуренції є наявність унікальних локальних переваг, тобто таких, що не можуть бути скопійовані та відтворені в інших місцях [2, с. 8].

Враховуючи зміни, що відбуваються в сучасній економіці та зважаючи на загострення глобалізаційних тенденцій постає необхідність визначення оптимальних напрямів забезпечення конкурентоспроможності регіону на основі формування конкурентних переваг на різних рівнях: мікро-, мезо- та макrorівні.

Мікрорівень конкурентоспроможності – це рівень вивчення явищ і процесів пов'язаних з виробничим, товарним потенціалом та рівнем підприємства.

Метою забезпечення конкурентоспроможності регіону на мікрорівні є по – перше, вдосконалення продукту через проведення заходів щодо стимулювання потреби, надання унікальних конкурентних переваг продукту та вдосконалення його якості; по – друге, управління підприємством, яке буде розглядати його творчий потенціал, ресурсну і технологічну базу, товарну політику, стратегію розвитку та визначення унікальних конкурентних переваг. Такий процес відбувається під дією сукупності факторів, й передусім, за використання інноваційних підходів в управлінні та прогресивних технологій у виробництві.

Мезорівень конкурентоспроможності – відображає процес формування конкурентоспроможності на

рівні окремих галузей регіону та його елементів: продуктів, підприємств, інфраструктур, інституційної бази, маркетинг територій, стратегії розвитку, ефективність управління та середовище.

Конкуренція на цьому рівні може проявлятися в двох формах, у залежності від наявності або відсутності жорстких структурних взаємозв'язків усередині галузевих комплексів та об'єднань через формування попиту і пропозиції або як боротьба за залучення ресурсів й вихід на нові ринки збуту.

Макrorівень конкурентоспроможності – це вивчення конкретного явища чи процесу з врахуванням географічних, соціальних і політичних особливостей та ресурсного потенціалу об'єкта для покращення інвестиційної привабливості. Звідси, макrorівень описує процес формування конкурентних переваг на основі ефективного управління державою або групою держав, яке у свою чергу повинне покращувати добробут населення, ефективність господарських комплексів регіонів, збереження ресурсів та забезпечення базису розвитку для наступних поколінь.

Дж. Сакс, який розглядає конкурентоспроможність як передумову та інструмент сталого економічного розвитку країни, вважає, що конкурентоспроможність на рівні національної економіки (макрорівень) визначається наявністю в країні здорового ринку, чинників виробництва та інших характеристик, які формують потенціал для досягнення стабільного економічного зростання. Здорова економіка має бути підкріплена зростанням ділової активності, керована законом та стабільно працюючими ринками [7].

Основою створення конкурентних переваг регіону виступають:

- суб'єкти управління процесом забезпечення конкурентоспроможності регіону;

- суб'єкти господарської та підприємницької діяльності, функціонування яких залежить від ефективного використання сировинних, трудових та фінансових ресурсів, повноцінної інфраструктури, належної техніко-технологічної бази, здорового конкурентного середовища, наявності економічного потенціалу та передумов розвитку;

- населення регіону, до основних характеристик конкурентоспроможності якого варто віднести розвиток людського капіталу. Підвищення рівня якості життя, покращення системи соціальних послуг, капіталізацію життя праці;

- співробітництво з іншими країнами та регіонами на основі розвитку інтеграційних форм діяльності [5, с. 23].

Для виявлення конкурентних переваг регіону необхідно здійснити ретельний ретроспективний аналіз соціально – економічних розвитку регіону і на основі нього провести комплексний SWOT-аналіз, який допоможе правильно оцінити можливості, що відкриваються перед регіоном у майбутньому та зміцнити його позиції.

Умовою зміцнення конкурентних позицій регіонів є виконання регіональними системами таких функцій як:

- узгодження і захист інтересів регіону всередині країни і за кордоном;

- посилення конкурентних позицій регіону через залучення інвесторів і вдосконалення економічної структури;

- створення системи регіональних пільг і гарантій для підприємств, комерційних структур та інвесторів;

- нарощування зовнішньоекономічного потенціалу і розширення торгово-економічних зв'язків регіонів (підручник менеджмент).

Враховуючи особливості кожного регіону та виконання регіональними системами функцій щодо зміцнення конкурентних позицій виділяють наступні умови формування останніх, які у свою чергу допоможуть сформувати конкурентні переваги та виділити із усієї сукупності найбільш вагомі, що вплинуть на підвищення конкурентоспроможності регіону:

- Географічне положення та розвиток транспортної інфраструктури;
- Наявність економічних природних ресурсів;
- Науково-технічний та науково-інформаційний розвиток;
- Інноваційна сфера;
- Збалансована бюджетно-фінансова система;
- Стабільність податкової системи;
- Високий розвиток ринкової інфраструктури та кадрове забезпечення регіону;
- Сприятлива екологічна ситуація;
- надійний зовнішньоекономічний потенціал;
- Розвиток туристичної та рекреаційної сфер регіону, тощо.

Вище розглянуті конкурентні позиції є важливими при визначенні конкурентоспроможності регіону, а їх відповідне покращення допоможе підвести рівень розвитку як окремо взятих регіонів так і національної економіки країни в цілому.

Важливим аспектом визначення рівня конкурентоспроможності є рівномірність розвитку країни та її окремих регіонів. Для того, щоб соціально-економічний розвиток був згладженим та сприяв процвітанню як регіонів так і країни, необхідно врахувати певну процедуру дій, а саме:

1. Вдосконалення державних механізмів управління регіональним розвитком. Так як регіон є цілісною системою зі своїми структурою, функціями, зв'язками із зовнішнім середовищем, історією, культурою, умовами життя населення, а фактор регіонального характеру відчутно впливає на розвиток держави в цілому, то виникає необхідність створення умов для оптимальної економічної самостійності регіонів, впровадження організаційних, правових та економічних заходів для забезпечення ефективного державного регулювання процесів регіонального розвитку країни та координації міжрегіональних зв'язків. Для цього потрібно сконцентрувати увагу суспільства на важливість зміцнення та розвитку вже існуючих конкурентних переваг регіону, розробити регулюючі умови або правила ведення суб'єктами регіону економічної діяльності, а також розробити нормативно-правову базу, на яку будуть опиратися попередні заходи. Якщо управління розвитком регіону зазвичай здійснюється прямим впливом на об'єкт і управління, то в концепції конкурентоспроможності воно є більш опосередкованим – відповідні механізми управління будуть стосуватись більше координації та інтеграції суб'єктів регіонального розвитку.

Таким чином, механізми управління конкурентоспроможністю регіону – це способи впливу органів публічної влади і недержавних структур усіх рівнів на розвиток певного регіону, які мають на меті покращання його конкурентного стану, у т.ч. шляхом підвищення конкурентоспроможності окремих суб'єктів чи їх об'єднань [3, с. 7]. Ці механізми стосуються всіх суб'єктів регіонального розвитку, адже вживаючи заходи для підвищення власної конкурентоспроможності, зрештою вони впливають на конкурентоспроможність регіональної економіко-соціальної системи та відповідних її підсистем. У разі належного узгодження цих заходів зміцнюються і

вдосконалюються соціально-економічні зв'язки в регіоні і забезпечується синергетичний ефект.

2. Розробка системи заходів з розбудови інфраструктури регіону, маючи на меті покращання умов використання інноваційних технологій, підвищення інвестиційної привабливості регіонів, розширення залучення вітчизняних та іноземних інвестицій для регіонального розвитку тощо.

Використовуючи визначені конкурентні переваги регіон повинен налагоджувати взаємозв'язки з урядом та підприємствами щодо підтримки малого бізнесу в регіоні, підвищувати кваліфікацію кадрового потенціалу використовуючи національний та європейського досвіду, розвивати наукову діяльність і вдосконалювати інформаційну структуру.

3. Створення національної системи управління конкурентоспроможності щодо виробничої, товарної, регіональної та національної структури. Згідно з визначенням спеціалістів національна конкурентоспроможність – це обумовлене економічними, соціальними і політичними чинниками стійке становище країни на внутрішньому і зовнішньому ринках, здатність країни виробляти товари і послуги, що відповідають економіці України в умовах глобалізації [4, с. 13]. Звідси національна система управління конкурентоспроможності дасть можливість створити умови для розвитку і використання інноваційно-інвестиційного потенціалу регіонів:

- побудова інноваційної інфраструктури і забезпечення системності в розробці і реалізації цільових програм;
- упровадження механізму внутрішнього обміну науково-технічними розробками для здійснення інноваційних проектів;
- пряму державну інформаційну підтримку інноваційних процесів;
- гармонізацію і синхронізацію дій державного і приватного секторів економіки з метою зменшення ризиків неефективного використання засобів, направлених на інновацію;
- перегляд пріоритетів в організаційному забезпеченні здійснення інноваційної політики;
- формування відповідного захисту інтелектуальної власності;
- підвищення ролі людського чинника в інноваційно-інвестиційній діяльності.

4. Удосконалення системи моніторингу та контролю регіонального розвитку тощо.

Відповідно до Концепції державної регіональної політики, головним завданням є створення умов для динамічного, збалансованого соціально-економічного розвитку України та її регіонів, підвищення якості життя населення, забезпечення гарантованих державою соціальних стандартів для кожного громадянина незалежно від місця його проживання. Крім того, передбачено поглиблення процесів ринкової трансформації на основі забезпечення ефективності використання потенціалу регіонів, підвищення дієвості управлінських рішень, удосконалення діяльності органів влади та місцевого самоврядування. З цієї метою на місцях розробляються та впроваджуються стратегії регіонального розвитку, що є власним документом влади, яка зобов'язується виконати певні завдання.

Отже моніторинг та контроль повинен бути спрямований на врегулювання спеціально організованої і постійно діючої системи необхідної статистичної звітності, збирання й аналізу статистичної інформації, здійснення додаткових інформаційно-аналітичних обстежень (опитування населення тощо) і діагности-

ки стану, тенденцій розвитку та гостроти загально-регіональних ситуацій і регіональних проблем.

5. Впровадження та постійне застосування в управлінській практиці інструменти стратегічного планування розвитку території, яке б сприяло точному визначенню пріоритетів регіонального розвитку.

Стратегічне планування розвитку територій – це системна технологія обґрунтування та ухвалення найважливіших рішень щодо місцевого розвитку, визначення бажаного майбутнього стану території та способу його досягнення, що базується на аналізі зовнішнього оточення території та її внутрішнього потенціалу і полягає у формуванні узгоджених із територіальною громадою дій, на реалізації яких концентруються зусилля, ресурси основних суб'єктів місцевого розвитку [1, с. 5]. Основними інструментами стратегічного планування розвитку регіонів є створення стратегічних планів на певну перспективу, які будуть розкривати перспективи розвитку структурних одиниць регіону.

Також, необхідною умовою підвищення рівня конкурентоспроможності регіону повинні стати розробка та реалізація моделі стратегічного управління розвитком конкурентоспроможності економіки регіону, яка б передбачала діагностичний аналіз соціально-економічного розвитку регіону в рамках економічного, інноваційного, трудового та соціального середовища, планування та прогнозування основних показників зазначених сфер, а також формулювання стратегічних засад підвищення конкурентоспроможності регіону. Реалізація основних стратегічних ідей підприємницького, інноваційного розвитку, та розвитку трудового потенціалу надала можливість підвищити рівень конкурентоспроможності регіону, покращити рівень життя населення, наростити обсяги економічного зростання.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, з наведеного вище, можна зробити наступний висновок, що питання про підвищення конкурентоспроможності регіону повинне досліджуватись у майбутньому та в сьогоднішніх умовах розвитку економіки базуватися на:

- новій системі оперативного моніторингу найважливіших регіональних процесів;
- ефективній системі швидких державних рішень за найважливішими проблемами;
- активізації інвестиційних процесів;
- розвитку системи держзамовлення і внутрішньо-національної виробничої кооперації;
- територіальній інфраструктурній політиці та підвищенні якості державного управління.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Берданова О., Вакулєнко В. Стратегічне планування місцевого розвитку. Практичний посібник / [Берданова О., Вакулєнко В.] Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні – DESPRO».– К.: ТОВ «Софія-А». – 2012. – 88 с.
2. Брикова І. Детермінанти міжнародної конкурентоспроможності національних регіонів у глобальному економічному просторі / І. Брикова // Міжнародна економічна політика. – 2007. – № 7. – С. 5-33.
3. Дегтярьова І. Механізми управління конкурентоспроможністю регіону: сутність та місце у системі механізмів управління державою [Електронний ресурс] / І. Дегтярьова. – Режим доступу: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2011-1/doc/4/06.pdf>.
4. Жаліло Я. Конкурентоспроможність економіки України в умовах глобалізації / За ред. Я. Жаліло. – К.: НІС, 2005.
5. Мокій А. Стратегія та механізми зміцнення просторово-структурної конкурентоспроможності регіону: Монографія / За ред. А. Мокія, Т. Васильціва. – Львів: Ліга Прес, 2010. – 488 с.
6. Фатхудинов Р. Глобальная конкурентоспособность: инструменты системного развития: Монография / За ред. Р. Фатхудинова. – Изд-во: «Стандарты и Качество», 2009. – 464 с.
7. Sachs J. Press Releaes – WEF / J.Sachs // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.weforum.org>.